

Միացյալ զեկույց Կանանց և աղջիկների նկատմամբ խտրականության
հարցերով ՄԱԿ-ի աշխատանքային խմբին

ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի Հատուկ ընթացակարգ

Հայաստանում առկա համակարգային խտրականությունը տրանսգենդեր կանանց և գենդերային բազմազան անձանց նկատմամբ, մասնավորապես՝

- գենդերի իրավական ճանաչման բացեր,
- տրանս-կոմպետենտ և զգայուն առողջապահական ծառայությունների հասանելիություն,
- գենդերային հիմքով բռնությունից պաշտպանություն:

ՉԵԿՈՒՑՈՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ՝

«Տրանս ազգային կոալիցիա» իրավապաշտպան ՀԿ-ն (ՏԱԿ) նորարարական գործընկերություն է՝ հիմնադրված 2019 թվականի նոյեմբերի 16-ին՝ հանդուրժողականության միջազգային օրը, որը առաջնորդում և ոգեշնչում է Հայաստանի բոլոր վարչական շրջանները՝ հասնելու

- 1) Տրանս համայնքի ձևավորմանը Հայաստանում,
- 2) Տրանս անձանց իրավունքների պաշտպանությանը և գենդերային ադվոկացիային,
- 3) Տրանս համայնքների գենդերային ուղղորդվածությանը միջոլորտային մոտեցումների հիման վրա:

ՏԱԿ-ը գործում է նաև այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք են արդարադատությունը, խաղաղաշինությունը,

ԼԳԲՏ+ շարժումը և այլն:

«Իրավունքի կողմ» իրավապաշտպան ՀԿ-ն (ԻԿՀԿ) տրանս և սեքս աշխատողների առաջին և առաջատար համայնքային կազմակերպությունն է Հայաստանում և տարածաշրջանում:

Կազմակերպությունը հիմնադրվել է 2016 թվականի հունվարի 25-ին Տրանս ակտիվիստների կողմից և դրանից ի վեր ուղղել է իր ջանքերը Տրանս, ԼԳԲԻՔ և սեքս աշխատողների համայնքների իրավունքների պաշտպանությանը և առողջության ապահովմանը, քաղաքականության բարեփոխումների ջատագովությանը և համայնքների տեսանելիությունն ու մոբիլիզացիայի բարձրացնելուն:

Կազմակերպությունը համայնքի անդամներին տրամադրում է իրավաբանական և հոգեբանական ծառայություններ, փոքր դրամաշնորհներ, կրթական հնարավորություններ, ինչպես նաև ճգնաժամային սոցիալական աջակցություն:

 <https://rightsidengo.com/>

 rightsidengo@gmail.com,

 +374 11 880 770

 <https://www.instagram.com/ntcarmenia/>

 ntcoalition.ngo@gmail.com

 +374 94 466 420

Սույն զեկույցը կազմվել է GATE-ի ֆինանսական աջակցությամբ: Փաստաթղթի բովանդակության համար պատասխանատու են «Տրանս ազգային կոալիցիա» և «Իրավունքի կողմ» իրավապաշտպան ՀԿ-ները, և պարտադիր չէ, որ այն արտացոլի GATE-ի տեսակետները: Փաստաթղթի հեղինակները պատասխանատվություն չեն կրում երրորդ անձանց կողմից սույն զեկույցում ներկայացված տվյալների օգտագործման և մեկնաբանման համար:

ՉԵԿՈՒՅՑԻ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ՝

Լիլիթ Մարտիրոսյան & Հմայակ Ավետիսյան

1. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄՆԵՐ

- Գեների իրավական ճանաչման համակարգը բացակայում է:
- Հակախտրականության համապարփակ օրենսդրություն չկա:
- Տրանս-կոմպետենտ առողջապահություն Հայաստանում չի գործում:
- Բռնության և ատելության հիմքով հանցագործությունների նկատմամբ պատշաճ արձագանք չկա:
- Տրանս կանայք ենթարկվում են բազմաշերտ ու միջոլորտային խտրականության (գեներ, սեռական կողմնորոշվածություն, սեքս աշխատանք, ՄԻԱՎ կարգավիճակ, սոցիալ-տնտեսական խոցելիություն):

2. ՆԱԽԱԲԱՆ

Տրանս կանայք և գենդերային բազմազան անձինք Հայաստանում բախվում են արմատական և համակարգային խտրականության օրենսդրական մակարդակում և գործնականում: Գենդերի իրավական ճանաչումը գործնականում մնում է անհասանելի: Տրանս կանանց համար նախատեսված առողջապահությունը կոմպետենտ ու զգայուն չէ, կարգավորված չէ օրենքով և անհասանելի է գործնականում: Գենդերի հիմքով բռնությունից պաշտպանվածությունը անբավարար է, իսկ գենդերի հիմքով ատելության կոչերը և գործողությունները համապատասխան արձագանք չեն ստանում համապատասխան մարմինների կողմից:

ՏԱԿ և ԻԿՀԿ ներկայացուցիչները մասնակցել են 2025 թվականի փետրվարի 18–21-ը ժնկում կայացած ՄԱԿ-ի Համընդհանուր պարբերական դիտարկման (UPR) 49-րդ նստաշրջանին: Նրանք հանդես են եկել հրապարակային ելույթներով՝ ներկայացնելով Հայաստանում տրանս և ԼԳԲԻՔ+ անձանց առջև ծառացած խնդիրները և օրենսդրական փոփոխությունների հրատապությունը: Իր խոսքում ԻԿՀԿ հիմնադիր նախագահ Լիլիթ Մարտիրոսյանն ընդգծել է, որ երկրում բացակայում են հստակ իրավական մեխանիզմներ, որոնք կպաշտպանեն տրանս և ԼԳԲԻՔ+ անձանց՝ ատելության հիմքով հանցագործություններից, խտրականությունից և ատելության խոսքից: Նա նաև անդրադարձել է գենդերային ինքնության իրավական ճանաչման համակարգի բացակայությանը, ինչպես նաև տրանս անձանց համար առողջապահական ծառայությունների անմատչելիությանը:

Գործընկեր ՀԿ-ների ներկայացուցիչները կարևորել են համապարփակ հակախտրականության օրենսդրության ընդունման անհրաժեշտությունը՝ այնպիսի ձևակերպումներով, որոնք հստակորեն կներառեն սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության հիմքերով պաշտպանություն: Նրանք կոչ են արել սկսել հանրային իրազեկման արշավներ և կրթական բարեփոխումներ՝ ուղղված կարծրատիպերի հաղթահարմանը և ներառականության խթանմանը: Իրենց ելույթներում նրանք շեշտել են նաև տրանս անձանց համար արդարադատության հասանելիության ապահովման կարևորությունը՝ առաջարկելով կոնկրետ լուծումներ, այդ թվում՝ խաղաղ հավաքների իրավունքների լիարժեք իրացում և գենդերի իրավական ճանաչում:

2025 թվականի մայիսի 1-ին Հայաստանը մասնակցեց ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի Համընդհանուր պարբերական դիտարկման (UPR) չորրորդ շրջափուլին՝ ներկայացնելով երկրում մարդու իրավունքների պաշտպանության ուղղությամբ արձանագրված առաջընթացը և առկա մարտահրավերները: Հայաստանի պատվիրակությունը բաղկացած էր Արդարադատության, Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի, Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, Առողջապահության և այլ գերատեսչությունների բարձրաստիճան ներկայացուցիչներից: Երկխոսության ընթացքում 26 պետության ներկայացուցիչներ հստակ կոչ արեցին Հայաստանին ընդունել համապարփակ հակախտրականության օրենսդրություն , որը կներառի սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության հիմքով պաշտպանություն:

Միևնույն ժամանակ մի շարք պետություններ առաջարկեցին՝

- Վավերացնել Ստամբուլյան կոնվենցիան՝ կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման և հակազդման նպատակով:
- Ամրապնդել դատական անկախությունը:
- Ընդլայնել ԼԳԲՏԻՔ+ անձանց պաշտպանության իրավական մեխանիզմները՝ ատելության խոսքի և հանցագործությունների դեմ պայքարում
- Երաշխավորել արտահայտվելու, միավորման և խաղաղ հավաքների ազատությունները:

Հայաստանի պատվիրակությունը, իր եզրափակիչ ելույթում, ողջունեց միջազգային գործընկերների կողմից հնչեցված դիտարկումներն ու առաջարկությունները՝ վերահաստատելով երկրի պատրաստակամությունը շարունակելու մարդու իրավունքների ոլորտում իրականացվող բարեփոխումները՝ առաջնորդվելով թափանցիկության, ներառականության և համընդհանուր արժեքների սկզբունքներով:

3. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն զեկույցը կազմելու համար օգտագործվել են խառը մեթոդներ, մասնակցային և իրավունքահեն մոտեցումներ՝ միավորելով առկա փաստաթղթերի գրասեղանային ուսումնասիրությունը, համայնքային խորհրդատվությունները, շահագրգիռ կողմերի ներգրավվածությունը և իրավական վերլուծությունները: Տվյալները հավաքագրվել են 2025 թվականի օգոստոսից սեպտեմբեր ընկած ժամանակահատվածում:

1) Գրասեղանային ուսումնասիրություն

- Հայաստանի իրավական դաշտի և առկա քաղաքականությունների ու կարգավորումների վերլուծություն, որոնք առնչվում են գենդերային հավասարությանը, գենդերի իրավական ճանաչմանը, առողջապահության հասանելիությանը և գենդերային հիմքով բռնությունից պաշտպանությունը:
- ՄԱԿ-ի պայմանագրային մարմիններին և հատուկ ընթացակարգերին ներկայացված նախկին զեկույցների ուսումնասիրություն (ՄԱԿ-ի համընդհանուր պարբերական զեկույց, Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտե, և այլն)՝ հասկանալու համար բացերը, առաջընթացը, բազմակի կրկնվող առաջարկությունները:
- Հայաստանի միջազգային պարտավորությունների ուսումնասիրություն:

<https://webtv.un.org/en/asset/k16/k16cne4td1?fbclid=I->

wY2xjawJ--cxleHRuA2FlbQlXMAbicmlkETF1UG1NbXRzZUVOZjNZcUdXAR4BbpJemGuy05cCdTXBkLqo0BgROfRReRLbY5QeWanNE_MsVg_HyGj_R71q6A_aem_7MyIJ23Uvu3m8fwAT158cQ

2) Համայնքային խորհրդակցություններ

- Խմբային և անհատական խորհրդակցություններ 24 տրանս կանանց և գենդերային բազմազան անձանց շրջանում ապահովելով ներառականություն և բազմազանություն մասնակիցների շրջանում (տարիք, աշխարհագրություն, սոցիալական կարգավիճակ և այլ միջոլորտային գործոններ): Կամավոր մասնակցությունը և կոնֆիդենցիալությունը պահպանվել են:
- Առցանց հարցումներ 86 տրանս կանանց և գենդերային բազմազան անձանց շրջանում կենտրոնանալով համակարգային խտրականության նրանց անհատական փորձառության վրա, մասնավորապես գենդերի իրավական ճանաչման, առողջապահության և բռնության ոլորտներում: Կամավոր մասնակցությունը և կոնֆիդենցիալությունը պահպանվել են:

3) Շահագրգիռ կողմերի ներգրավվածություն

1. Առցանց կամ դեմ առ դեմ հարցազրույցներ շահագրգիռ կողմերի 12 ներկայացուցիչների հետ, ներառյալ առողջապահության ոլորտի փորձագետներ, որոշում կայացնողներ, իրավական փորձագետներ, հոգեբաններ, իրավապաշտպաններ՝ հավաքագրելով առկա խոչընդոտները:

3. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏԸ ԵՎ ԳՈՐԾՈՂ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ՝ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ, ԳԵՆԴԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ, ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԱՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

3.1 ԳԵՆԴԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՃԱՆԱԶՈՒՄ

Հայաստանում մինչ օրս բացակայում են հստակ և մատչելի գենդերի իրավական ճանաչման կարգավորումները:

Գործնականում տրանս կանայք և գենդերային բազմազան անձինք ստիպված են դիմել ոչ թափանցիկ և խտրական մեխանիզմների անձնագրային տվյալների փոփոխությունը հնարավոր է միայն գենդերի հաստատման վիրահատությունից հետո, որը օրենքով սահմանված և նախատեսված չէ, բայց փաստացի պահանջվում է քաղաքացիական կացության մարմինների կողմից:

Այս իրավիճակը հակասում է ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի (CCPR), Եվրոպական մարդու իրավունքների դատարանի և Խորհրդի Եվրոպայի նախարարների կոմիտեի կողմից բազմիցս շեշտված միջազգային ստանդարտներին, որոնք ընդգծում են, որ գենդերի իրավական ճանաչումը պետք է լինի արագ, թափանցիկ, մատչելի և առանց պարտադիր բժշկական միջամտությունների:

Գեների իրավական ճանաչման բացակայությունը հանգեցնում է աշխատանքային խտրականության, կրթական ու սոցիալական ծառայություններից զրկվելու, պետության կողմից ինքնության չճանաչման:

ՏԱԿ-ն ու ԻԿՀԿ-ն տարեկան արձանագրում են տրանս անձանց իրավունքների հարյուրավոր խախտումներ՝ կապված գեների իրավական ճանաչման հետ, որոնք դառնում են զեկույցներ և օգտագործվում են ադվոկացիոն նպատակներով: Ավելին՝ ԻԿՀԿ-ն ռազմավարական դատավարության շրջանակներում իրավական հայց է ներկայացրել ՀՀ ԱՆ Արդարադատության նախարարության Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման գործակալության դեմ՝ ի դեմս իր շահառու, ՏԱԿ նախագահ Կամելիա Ղանդիլյանի՝ պահանջելով փոխել փաստաթղթերում գեների մասին նշումը՝ դաժնելով «իգական»:

Միջազգային կազմակերպությունների (Ilgá-Europe , TGEU) իրականացրած մոնիթորինգները նույնպես արձանագրում են, որ Հայաստանում գեների իրավական ճանաչումը տեսականորեն հնարավոր չէ իրացնել, ինչը բերում է տրանս կանանց և գեներային բազմազան անձանց համար ծառայությունների հասանելիության, աշխատանքային հնարավորությունների, անվտանգության երաշխիքների սահմանափակման:

3.2 ՀԱԿԱԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՔՈՎ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Չնայած Հայաստանի Սահմանադրության ընդհանուր հավասարության սկզբունքին, ներկայումս չկա համապարփակ հակախտրականության օրենք, որն ուղղակիորեն ներառի գենդերային ինքնությունը և սեռական կողմնորոշվածությունը:

ՏՐԱՆՍ ԿԱՆԱՅՔ ՊԱՐԲԵՐԱԲԱՐ ԲԱԽՎՈՒՄ ԵՆ՝

- Ատելության խոսքի տարածմանը լրատվամիջոցներում և սոցիալական ցանցերում,
- Կարևոր ծառայությունների մերժմանը, ինչպիսիք են առողջապահությունը, բանկային ծառայությունները, տան վարձակալությունը,
- Ֆիզիկական և հոգեբանական բռնության դեպքերին,
- Ոստիկանության անգործությանը և չեզոք արձագանքին:
- Համայնքային խորհրդակցությունների ժամանակ մասնակիցները նշում են, որ բռնության դեպքերի մեծ մասը չեն զեկուցում, քանի որ վստահություն չկա ոստիկանության նկատմամբ և առկա է կրկնակի խտրականության ենթարկվելու վախ:
- ՏԱԿ-ն ու ԻԿՀԿ-ն արձանագրում են ատելության հիմքով միջադեպերի հարյուրավոր դեպքեր տրանս կանանց և գենդերային բազմազան անձանց նկատմամբ, ինչպես նաև փաստագրել են ոստիկանության անգործության, կողմնակալ, կանխակալ, խտրական վերաբերմունքի դեպքեր: Ցավալի է, սակայն ի թիվս տրանս կանանց և գենդերային բազմազան անձանց նկատմամբ բռնության և հանցագործությունների բազմաթիվ դեպքերի, Հայաստանում արձանագրվել են տրանս կանանց (ինքնա)սպանության դեպքեր:

<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=69784>

<https://rainbowmap.ilga-europe.org/countries/armenia/>

<https://transrightsmap.tgeu.org/home/>

3.3 ԳԵՆԴԵՐԻ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

**Գենդերի հաստատման առողջապաական ծառայությունները գործնականում անհասանելի են Հայաստանում:
Հիմնական խոչընդոտները ներառում են՝**

1. Տրանս-կոմպետենտ մասնագետների պակասը բժիշկները չունեն համապատասխան վերապատրաստում:
2. Հորմոնալ թերապիայի անհասանելիություն այն մատչելի չէ պետական համակարգում և հիմնականում ձեռք է բերվում զարտուցի ճանապարհներով, սև շուկայով:
3. Վիրահատությունների բացակայություն գենդերի հաստատման վիրահատություններ Հայաստանում չեն իրականացվում:
4. Համայնքային խորհրդակցությունների շրջանակներում տրանս կանայք և գենդերային բազմազան անձինք նաև կիսվել են այն փորձով, որ բուժաշխատողները հաճախ ցուցաբերում են խտրական վերաբերմունք՝ անձնական հարցեր, վիրավորական արտահայտություններ կամ հրաժարում ծառայություններ տրամադրելուց
5. ՄԱԿ-ի պարբերական դիտարկմանը ներկայացված զեկույցում ԻԿՀԿ-ն ներկայացրել է մի շարք դեպքեր, երբ տրանս կանանց մերժել են տրամադրել բժշկական ծառայություններ կամ դրսևորել են խտրական վերաբերմունք

Նրանց փաստաթղթերի և արտաքին տեսքի անհամապատասխանության պատճառով : ՏԱԿ-ը ՄԱԿ-ի տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների կոմիտե-ին ներկայացրած զեկույցում ներկայացրել է բոլոր համակարգային խնդիրները, որոնք խոչընդոտում են տրանս կանանց և գենդերային բազմազան անձանց առողջապահական ծառայությունների հասանելիությանը:

<https://rightsidenego.com/news-details/hanrayin-haytaravouthyvoun-erevanvoun-arandznaki-dazhanvouthyamb-spanvel-e-trans-kin>

<https://www.instagram.com/p/DMGC1h-s7jG/>

4. ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆՈՒՄ ՏՐԱՆՍ ԿԱՆԱՆՑ ԵՎ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԲԱԶՄԱԶԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ

Համայնքային խորհրդատվությունների (24 մասնակից) և առցանց հարցումների (86 մասնակից) արդյունքում հավաքված տվյալները ցույց են տալիս, որ տրանս կանայք և գենդերային բազմազան անձինք Հայաստանում շարունակում են ենթարկվել խորը և բազմաշերտ խտրականության՝ կյանքի բոլոր ոլորտներում:

Հարցվածների մոտ 65%-ը նույնականացել է որպես տրանս կանայք, իսկ 35%-ը՝ որպես ոչ բիևար կամ գենդերային բազմազան անձինք: Մասնակիցները ներկայացնում են ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղական բնակավայրեր: Մեծ մասը բնակվում է Երևանում և այլ խոշոր քաղաքներում, ինչպիսիք են Գյումրին և Վանաձորը, իսկ ավելի փոքր թիվը՝ մարզային և սահմանամերձ համայնքներում:

Տարիքային բաշխման առումով մասնակիցների մեծամասնությունը (մոտ 70%) 18-ից 35 տարեկան է, մինչդեռ 25%-ը՝ 36-50 տարեկան, իսկ 5%-ը՝ 50-ից բարձր:

Այս ժողովրդագրական և աշխարհագրական բազմազանությունը նպաստում է Հայաստանում տրանս և գենդերային բազմազան անձանց կողմից բախվող բազմազան փորձառությունների, մարտահրավերների և խտրականության ձևերի ավելի համապարփակ ըմբռնմանը:

4.1 ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ և ԱՆՊԱՏԺԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

- Մասնակիցների շուրջ 68%–ը հայտնել է, որ առնվազն մեկ անգամ ենթարկվել է ֆիզիկական կամ հոգեբանական բռնության՝ իրենց գենդերային ինքնության պատճառով:
- 52%–ը նշել է ընտանիքի ներսում մերժում և բռնություն, ներառյալ «կոնվերսիոն թերապիա» կամ տանը փակ պահելու փորձեր:

«Երբ ասացի ընտանիքիս, որ կին եմ, հայրիկս մեկ շաբաթ փակեց ինձ տանը, հեռախոսս վերցրեց, որ ոչ մեկի հետ չխոսեմ», - 23 տարեկան տրանս կին Շիրակի մարզից

- Հաճախ գրանցվել են ոստիկանության կողմից ոչ միայն անգործություն, այլև տրանսֆորմացիայի վերաբերմունք մասնակիցներից մի քանիսը նշել են, որ ոստիկանները ծաղրել են նրանց արտաքին տեսքը և հրաժարվել են գործ հարուցել:

«Ոստիկանությունում ասացին՝ դու ինքդ ես մեղավոր, այդպես ես հագնվում, ով էլ լինի՝ կծեծի», - 30 տարեկան տրանս կին Լոռու մարզից

4.2 ԳԵՆԴԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԱԱՆՔՆԵՐԸ

- Մասնակիցների գերակշռող մասը՝ 92%–ը, նշել է, որ փաստաթղթերի և արտաքին տեսքի անհամապատասխանությունը ամենօրյա խտրականության հիմնական պատճառ է:
- 67%–ը հայտնել է, որ խնդիրներ ունի աշխատանքի ընդունվելիս՝ գործատուները կամ բացահայտ մերժում են, կամ ստիպում են «նորմալ տեսք» ունենալ: Իսկ ոմանք առհասարակ չեն էլ փորձել դիմել աշխատանքի:
- Կրթական հաստատություններում ուսանողները և աշակերտները կիսվել են խարանի փորձառությամբ՝ ուսումնական գործընթացի ընթացքում հաճախ ստիպված են եղել բացատրել իրենց փաստաթղթերը կամ հանդուրժել ծաղրանք:

«Դասախոսը իմ անձնագրի տվյալները բարձրաձայն կարդաց ամբողջ դասարանում՝ հետո ամիսներով ծաղրում էին», - 21 տարեկան տրանս կին Արագածոտնի մարզից

- Պետական ծառայություններում (բանկ, փոստ, հարկային մարմիններ) տրանս կանայք հաճախ բախվում են իրավիճակների, երբ իրենց անունը և/կամ գենդերի մասին նշումը չի համապատասխանում իրենց գենդերային ինքնությանը, ինչը հանգեցնում է խարանի և ծառայությունից հրաժարվելու:

4.3 ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

- Մասնակիցների 71%–ը հայտնել է, որ բժիշկների կողմից երբևէ բախվել է բացասական վերաբերմունքի՝ վիրավորանքների, խտրականության, անձնական տվյալների բացահայտման, ծառայությունների մերժման:

«Բժիշկը հրաժարվեց ընդունել ինձ ու ասաց՝ Էսպիսի հիվանդներ չեմ բուժում», - 28 տարեկան գենդերային բազմազան անձ երևանից

- Գենդերի հաստատման խնամքը Հայաստանում բացակայում է գրեթե բոլորը նշել են, որ ստիպված են եղել առանց բժշկի նշանակման, ընկերների խորհուրդով ընդունել դեղեր կամ խորհրդակցել արտասահմանյան Էնդոկրինոլոգների հետ:

«Հորմոնները գնում եմ կիսով չափ գաղտնի աղբյուրներից: Բժիշկ չկա, որ ուղղորդի, ու միշտ վախենում եմ առողջությունս վնասել», - 25 տարեկան տրանս կին Երևանից

- 34%–ը նշել է, որ բուժօգնության չի դիմում՝ վախենալով խարանդ վերաբերմունքից:
- Որոշ դեպքերում բուժաշխատողները անձնական տվյալները բացահայտել են երրորդ անձանց առջև՝ խախտելով գաղտնիության իրավունքը:

4.4 ՄԻՋՈՂՈՐՏԱՅԻՆ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՍԵՔՍ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ՄԻԱՎ, ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿ

- Համայնքային խորհրդակցությունների ընթացքում առանձնապես ընդգծվել է, որ տրանս կանանց և գենդերային բազմազան անձանց մի զգալի մասը, այլ աշխատանքի անցնելու անհնարինությունից դիմում, զբաղվում է սեքս աշխատանքով: Սա նրանց դարձնում է կրկնակի խոցելի՝ և՛ հասարակության կողմից խարանի, և՛ իրավապահ մարմինների կողմից թիրախավորման առումով:
- «Ես չեի ընտրի սեքս աշխատանքը, եթե այլ տարբերակ ունենայի բայց տեսքս թույլ չի տալիս աշխատանքի ընդունվել»

42 տարեկան տրանս կին Երևանից

- Սեքս աշխատող տրանս կանայք պատմել են հաճախակի բռնությունների մասին՝ հաճախ հենց ոստիկանների կողմից: 40%-ը նշել է, որ երբ փորձել է պաշտպանություն գտնել իրավապահներից, դարձել է կրկնակի խտրականության զոհ:
- «Երբ ոստիկանները տեսան ինձ փողոցում բռնության ենթարկվելիս, ոչ թե պաշտպանեցին, այլ ծաղրեցին»

33 տարեկան տրանս կին Երևանից

- ՄԻԱՎ-ով ապրող տրանս կանայք հավելյալ խտրականության են ենթարկվում՝ հատկապես համայնքային բուժօգնություններում որոշ դեպքերում նրանց «մեղադրել են» իրենց ինքնության և հիվանդության համար:
- «Իմ վիրահատության օրը նշանակել էին արդեն, սակայն երբ իմացան իմ ՄԻԱՎ կարգավիճակի մասին, ասացին, որ նման վիրահատություններ չեն անում իրենց մոտ», - 30 տարեկան տրանս կին Արմավիրի մարզից
- Սոցիալ-տնտեսական դժվարությունները խորացնում են մեկուսացումը մասնակիցների զգալի մասը նշել է բնակարան վարձակալելու անհնարինությունը՝ փաստաթղթերի անհամապատասխանության և արտաքին տեսքի ու ինքնության պատճառով:

5. ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ

- Գեղերի իրավական ճանաչում
- Մշակել և ընդունել գեղերի իրավական ճանաչման պարզ և թափանցիկ կարգավորում, որը հիմնված է անձի ինքնության ինքնորոշման սկզբունքի վրա:
- Վերացնել ցանկացած բժշկական միջամտության, այդ թվում՝ գեղերի հաստատման վիրահատության, փոխարինող հորմոնալ թերապիայի, հոգեբուժական զննման և այլնի, պահանջը՝ գեղերի իրավական ճանաչման ճանապարհին:
- Գեղերային հիմքով բռնության կանխարգելում և պաշտպանվածություն
- Ընդունել համապարփակ հակախտրականության օրենսդրություն, որն ընդգրկում է գեղերային ինքնությունը և սեռական կողմնորոշվածությունը:
- Վավերացնել և իրականացնել Ստամբուլյան կոնվենցիան:
- Ուժեղացնել ոստիկանության և դատախազության կարողությունները հատուկ վերապատրաստման ծրագրերի և ներքին քաղաքականությունների և ուղեցույցների ընդունման միջոցով՝ ատելության հիմքով հանցագործությունների քննության և պատժի ապահովման համար:
- Մշակել հանրային իրազեկման արշավներ՝ ուղղված տրանս և գեղերային բազմազան անձանց նկատմամբ կարծրատիպերի հաղթահարմանը:
- Ստեղծել պետական հատուկ մարմին, որը կքննի խտրականության վերաբերյալ բողոքները:
- Համալրել ՀՀ Քրեական օրենսգիրքը՝ ներառելով սեռական կողմնորոշվածությունը և գեղերային ինքնությունը որպես ատելության խոսքից և հանցագործություններից պաշտպանված հիմքեր:
- Վերապատրաստել և կրթել ոստիկանության աշխատողներին, քննիչներին և դատավորներին ատելության խոսքի և ատելության հիմքով հանցագործությունների ճանաչման վերաբերյալ:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

- Ստեղծել և ֆինանսավորել տրանս-կոմպետենտ առողջապահական ծառայություններ, ներառյալ հորմոնալ թերապիա և հոգեբանական աջակցություն:
- Ընդունել և իրականացնել ՀՄԴ-11-ը և վերացնել տրանս ինքնությունների պաթոլոգիզացիան:
- Ներառել գենդերի հաստատման վիրահատությունը բժշկական խնամքի և ծառայությունների ցանկում և դյուրացնել ընթացակարգերը:

6.ՆԱԽԱՊԱՏՎԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ ԿԱՆԱՆՑ և ԱՂՋԻԿՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՄԱԿ-Ի ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԽՄԲԻ ԿՈՂՄԻՑ ԲԱՐՁԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

- Ինչպե՞ս և ե՞րբ է Հայաստանը պատրաստվում ապահովել գենդերի իրավական ճանաչման համակարգի ներդրումը:
- Ե՞րբ է Հայաստանը նախատեսում ներդնել համապարփակ հակախտրականության և ատելության հանցագործությունների օրենսդրություն, որը ներառում է սեռական կողմնորոշվածությունը և գենդերային ինքնությունը:
- Ի՞նչ քայլեր են ձեռնարկվում տրանս կանանց և գենդերային բազմազան անձանց նկատմամբ բռնության դեպքերի արդյունավետ քննությունն ապահովելու համար:
- Արդյո՞ք առողջապահության նախարարությունը ծրագրում է ներդնել տրանս-կոմպետենտ առողջապահական ծառայություններ:
- Ի՞նչ միջոցառումներ են իրականացվելու հասարակության մեջ ատելության խոսքի և խտրականության դեմ պայքարելու համար:

7. ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1 - ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

- Հայաստանի Սահմանադրություն (2015 թ. փոփոխություններով)
- ՀՀ Քաղաքացիական կացության ակտերի մասին օրենք
- ՀՀ Քրեական օրենսգիրք
- ՄԱԿ-ի Կանանց դեմ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի (CEDAW) Հայաստանի պարբերական զեկույցներ և ստվերային զեկույցներ
- ՄԱԿ-ի Համընդհանուր պարբերական դիտարկման (UPR) Հայաստանի զեկույցներ (պետական և ստվերային)
- ՏԱԿ և ԻԿՀԿ ստվերային զեկույցներ և հանրային հայտարարություններ
- ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհուրդի հատուկ զեկուցողների հայտարարություններ տրանս անձանց վերաբերյալ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2 - ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՀԱՎԱՔԱԳՐՄԱՆ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ

- Համայնքային խորհրդակցությունների ուղեցույց
- Առցանց հարցաթերթիկի տարբերակ
- Փորձագիտական հարցազրույցի հարցաշար
- Հետազոտական նպատակներով ձայնագրության համաձայնության ձև